

вільно встановлюють свої права й обов'язки у відносинах, що виникають з їхньої ініціативи. Згідно з приватноправовим характером норм про порядок укладання договору транспортно-експедиторського характеру основним завданням державного регулювання транспортно-експедиторської діяльності є захист економічних інтересів України, подальше становлення, розвиток та формування ринку транспортно-експедиторських послуг [2].

Література

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 березня 2003 року // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.
2. Про транспортно-експедиторську діяльність: Закон України від 1 липня 2004 року // Відомості Верховної Ради. – 2004. – № 52. – Ст. 562.
3. Статут автомобільного транспорту УРСР: Затв. Постановою Ради Міністрів Української РСР від 27 червня 1969 р. № 401 // Нормативні акти України: Інформ.-пошукова система. – К.: АТ інформтехнології, 2007.
4. Правила здійснення транспортно-експедиційної діяльності під час перевезення зовнішньоторговельних і транзитних вантажів: Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 21 вересня 1993 року за № 770 // Нормативні акти України: Інформ.-пошукова система. – К.: АТ інформтехнології, 2007.
5. Агарков М.М. Обязательства по советскому гражданскому праву // Учен. тр. ВИЮН. – М., 1940. – Вып. III. – 191 с.
6. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Кн. 4: Договоры о перевозке, буксировке, транспортном экспедировании и иных услугах в сфере транспорта. – Изд. доп., испр. (2-й завод). – М.: Статут, 2004. – 910 с.
7. Витрянский В.В. Договоры о транспортной экспедиции и иных услугах в сфере транспорта. – М.: Статут, 2003. – 320 с.
8. Гражданское право: В 2 т. Т.2 / Под ред. Е.А. Суханова. – М.: БЕК, 1994. – 620 с.
9. Иоффе О.С. Обязательственное право. – М.: Госюриздат, 1975. – 466 с.
10. Победоносцев К.П. Курс гражданского права. Ч. 3: Договоры и обязательства. – М.: Статут, 2003. – 622 с.
11. Плужников К.И. Транспортное экспедирование. – М., 1999. – 256 с.

УДК 374.75/76:338.46

М. О. Герасимчук

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДОГОВОРІВ ПРО НАДАННЯ ПОСЛУГ

Договір про надання послуг – інститут для Цивільного кодексу новий. ЦК УРСР 1963 року регулював лише окремі види послуг – комісію, доручення, перевезення, зберігання тощо, які, зрозуміло, не охоплювали всю сферу послуг, унаслідок чого деякі послуги виявилися за межами ЦК і регулювалися або відомчими нормативними актами, або взагалі не піддавалися нормативно-правовому регулюванню.

Крім цього, ст. 178 ЦК розглядає послуги як самостійний об'єкт цивільного права, що є вагомим аргументом, який підтверджує право договору на надання послуг на існування.

Якщо звернутись до етимології слова «послуга», то під ним розуміється

1) «дія, вчинок, що дає користь, допомогу іншому»; 2) діяльність підприємств, організацій та окремих осіб, виконувана для задоволення будь-яких потреб; обслуговування». Друге значення більше відображає поняття послуги в правовому розумінні [1].

Послуги, за визначенням К. Маркса, є особливою споживацькою вартістю, оскільки «праця надає послугу не як речі, а як діяльність» [2]. Застосовано й інше визначення послуги, яка тлумачиться як «корисна дія якої-небудь споживної вартості – товару чи праці» [3].

Підрядні зобов'язання мають за мету створення матеріального об'єкта за допомогою виконання роботи. А в зобов'язаннях з надання послуг основним елементом виступає сама діяльність (робота), закінчення якої зовсім не обов'язково повинне супроводитися виготовленням нового конкретного матеріального об'єкта [4].

Деякі автори проводять аналогію цивільних правовідносин з надання послуг з трудовими правовідносинами [5]. До схожих елементів тут належить фізична праця. Але праця адвоката, що залучається на основі договору доручення, або конструктора, що реалізує свої новаторські ідеї в рамках трудової угоди, навряд чи можна вважати різновидом праці фізичної.

Як предмет трудових правовідносин виділяють сам процес виконання обов'язків, а не його результат. У той самий час указується, що послуга зв'язується з результатом діяльності послугодавця. Але в роботі, що виконується, наприклад, токарем, головне значення може мати не сам процес виконання трудових обов'язків, а виконання певного обсягу робіт (при відрядній платні праці). Проте результат діяльності послугодавця може і не втілюватися в якому-небудь матеріальному результаті діяльності послугодавця, наприклад технічне обслуговування технологічного устаткування.

Спроби розмежувати порівнювані інститути з позицій чинника часу також не можна визнати успішними. Послуги лікаря, адвоката можуть мати як разовий, так і триваючий характер. Так само можна охарактеризувати і трудові правовідносини.

Легальне визначення послуг міститься у ст. 901 ЦК України. У статті вперше в цивільному законодавстві України дається визначення договору про надання послуг: за даним договором, одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням іншої сторони (замовника) надати послугу, яка полягає в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу.

І хоча це визначення належить до відшкодувальних правочинів, думається, що воно застосовне і до зобов'язань з безвідплатного надання послуг, які односторонньо зобов'язують.

У літературі є спроби дати визначення зобов'язань з надання послуг: «зобов'язання з надання послуг може бути визначено як такі цивільні правовідносини, через які виконавець зобов'язаний вчинити ті або інші дії, результат яких не має упредметненого виразу і не може бути гарантований, а замовник зобов'язаний сплатити вказані послуги» [6].

Однак послуги можуть мати упредметнений вираз, наприклад стрижка, композиційне рішення, трансплантація органів, але можуть і не мати такого результату. Якщо результат договірних зобов'язань не гарантується виконавцем, то, на перший погляд, втрачає значення взагалі укладання такого договору. Але це не завжди так. Висновок про те, що негарантованість результату є перешкодою для укладання договору, неприйнятний для послуг зв'язку, послуг з передплати на періодичні видання і деяких інших зобов'язань з надання послуг.

Наведені визначення не містять відмітних ознак послуги. Це пояснюється тим, що поняття послуги в чинному законодавстві досить широко використовується в договірних зобов'язаннях різного виду [7].

Основним критерієм, що дозволяє відмежувати відносини з надання послуг від інших правовідносин, є корисна дія (ефект) праці як діяльності із задоволення різних потреб. Ця діяльність має нематеріальний характер незалежно від подальшого відбиття в матеріальних предметах споживання, що мають короткостроковий або довгостроковий період використання, або спрямованості на особисте задоволення [8].

Проте слід зазначити, що всім послугам властива одна спільна ознака – результату передують здійснення дій, які не мають матеріального змісту (медичне обстеження). Тому при наданні послуг продається не сам результат, а дії, які до нього привели.

Слід зазначити, що ЦК України дещо суперечливий в питанні, чи вважати договір про надання послуг відшкодувальним або безвідплатним.

З одного боку, згідно з ч. 1 ст. 901 ГК замовник зобов'язується сплатити виконавцеві послугу, якщо інше не встановлене договором. Тобто за загальним правилом договір є відшкодувальним.

З іншого боку, відповідно до ч. 1 ст. 903 ГК, якщо договором передбачено надання послуг за платню, замовник зобов'язаний сплатити надану йому послугу в розмірі, у терміни і в порядку, які встановлені договором.

Виходячи з даної норми, такий договір у принципі вважається безвідплатним. Нам здається, що договір про надання послуг все-таки є за загальним правилом відшкодувальним. Проте з урахуванням нечіткості норм ЦК України охочим отримати від замовника гроші доцільно зафіксувати в договорі умову про розмір платні. Ця порада особливо актуальна в ситуації, коли договір про надання послуг належить до господарських і потрапляє під регулювання Господарського кодексу. Згідно з ч. 3 ст. 180 ГК у число істотних умов всіх господарських договорів потрапляє, зокрема, умова про ціну.

Слід зазначити, що договір про безвідплатне надання послуг має деякі особливості, зокрема такі: укладення такого договору не звільняє замовника від відшкодування всіх фактичних витрат виконавця, необхідних для виконання договору (ч. 1 ст. 904 ГК).

Щодо терміну оплати за договором про надання послуг. Оскільки ГК не регламентує терміни оплати, то в даному питанні необхідно керуватися або договором, або актами законодавства. Наприклад, чинними Правилами побутового

обслуговування населення встановлено, що порядок оплати вартості послуг визначається виконавцем за узгодженням із замовником. Такий порядок може передбачати повний розрахунок під час оформлення замовлення або часткову оплату з остаточним розрахунком при отриманні замовлення (п. 15). А ось за Правилами користування місцевим телефонним зв'язком оплата за телефонні послуги повинна вноситися абонентом в 10-денний термін після отримання рахунку, але не пізніше 20 числа місяця, наступного після повного розрахункового періоду (п. 61).

На відміну від договору підряду, на виконавці договору про надання послуг ризик недосягнення результату не лежить (ч. 2 ст. 903). Пояснюється це тим, що через характер послуги досягнення результату не гарантується, тому, укладаючи відповідний договір, замовник наперед приймає ризик на себе.

У даному разі застосовується загальне правило про відповідальність за провину. Так, при неможливості виконання, що виникла з вини замовника, останній зобов'язаний виплатити виконавцеві передбачену договором платню в повному обсязі. Якщо неможливість виконання виникла не з вини виконавця (наприклад, випадково), замовник зобов'язаний виплатити виконавцеві розумну платню (ч. 2 ст. 903 ЦК). Розумна платня з урахуванням правил ст. 632 ЦК повинна визначатися, виходячи із звичайних цін за виконання дії, які не можуть бути менше фактичних понесених витрат, необхідних для виконання договору [9].

Література

1. Цивільний кодекс України: Наук.-практ. коментар / За ред. Є.О. Харитонова. – Х.: Одиссей, 2006. – С. 815.
2. Маркс К., Энгельс Ф. Соч. – 2-е изд. – Т. 26, ч. 1. – С. 413.
3. Маркс К., Энгельс Ф. Соч. – 2-е изд. – Т. 23. – С. 203-204.
4. Шешенин Е.Д. Общие проблемы обязательств по оказанию услуг // Вестник МГУ. – 1983. – № 1. – С. 62-67. – (Сер. II: Право).
5. Гражданское право: Учебник. Ч. II / Под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. – М.: Проспект, 1997. – С. 541.
6. Гражданское право: Учебник. Ч. II / Под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. – М.: Проспект, 1997. – С. 539.
7. Кабалкин А.Ю. Услуги в гражданском праве Российской Федерации: Сб. науч. тр., посв. памяти В.А. Рясенцева. – М., 1995. – С. 29-42.
8. Дворжак Я. Гражданско-правовое регулирование услуг в ЧССР: Пер. с чешск. / Под ред. и с вступ. ст. Е.А. Суханова. – М.: Прогресс, 1989. – С. 50-51.
9. Погребняк А. Договор о предоставлении услуг согласно новому ГК // Бухгалтер. – 2004. – № 8(248). – С. 47.